

ILONA LAHA

LATVIEŠU UN ZVIEDRU DAIĻLITERATŪRAS TULKOJUMI (1980–1993)

Latviešu un zviedru literārajiem kontaktiem ir senas un bagātas tradīcijas. Pirmais zviedru daiļliteratūras tulkojums latviešu valodā iznāk 1877. gadā. Savukārt pirmais latviešu literatūras tulkojums zviedru valodā – Rūdolfa Blaumaņa “Nāves ēnā” – iznāk 1925. gadā un izpelnās zviedru uzmanību ar starpniekvalodas, respektīvi, vācu valodas, palīdzību.

Lielu ieguldījumu zviedru un latviešu literāro kontaktu izpētē ir devis Laimonis Stepiņš ar monogrāfiju “Latviešu un zviedru literārie sakari” [12]. Autors analizējis zviedru un latviešu kontaktu attīstību no senākajiem laikiem (2.–4. gs.) līdz 1980. gadam. Grāmatā ir raksturota latviski tulkotā zviedru literatūra, zviedru dramaturgu uzvedumi Latvijā, sniegta zviedru literatūras izpratne un interpretācija, kritikas, atsauksmes, sabiedrības attieksme un vērtējums dažādos laikposmos un vēsturiskajos apstākļos, kā arī latviešu rakstnieku darbu izdevumi zviedru valodā.

Pēc 1980. gada vērienīgāki pētījumi par zviedru un latviešu literārajiem kontaktiem nav bijuši. Epizodiski recepcijas izgaismojumi ir sniegti periodiskajos izdevumos. Vislielākais rakstu skaits latviešu periodiskos izdevumos laikposmā no 1980. līdz 1993. gadam ir veltīts šādiem zviedru literatūras pārstāvjiem: Artūram Lundkvistam (*Artur Lundqvist*), Ingmaram Bergmanim (*Ingmar Bergman*), Selmai Lāgerlēvai (*Selma Lagerlöf*), Somijas zviedru rakstniecei un māksliniecei Tūvei Jānsonai (*Tove Jansson*), Astridai Lindgrēnei (*Astrid Lindgren*), Pēram Ulovam Enkvistam (*Per Olof Enqvist*). Par zviedru literatūru pārsvarā turpina rakstīt Laimonis Stepiņš vai arī paši tulkotāji un atdzejojāji – Knuts Skujenieks, Solveiga Elsberga, Mudīte Treimane.

80. gados–90. gadu sākumā latviešu un zviedru literāro kontaktu attīstību noteica galvenokārt sabiedriski politiskie apstākļi un kultūras dzīves attīstības vispārīgās tendences. Toreizējā sabiedriski politiskā situācija īpaši nerosināja latviešu un zviedru savstarpējo kultūras un literāro sakaru paplašināšanos, tomēr katra jauna tikšanās ar zviedru literatūru un mākslu sniedza latviešu

sabiedrībai dziļāku ieskatu savdabīgajā ziemeļnieku pasaulē. Vienlaikus tie ir Padomju Savienības norieta un juku gadi, valda haoss un stagnācija.

Kas šajā laika periodā tiek tulkots? Šī raksta ietvaros es aplūkošu tikai vienu aspektu pieteiktā laikposma zviedru un latviešu literatūras recepcijā – daiļliteratūras tulkojumus.

Pievēršoties zviedru literatūras tulkojumiem laika periodā no 1980. līdz 1993. gadam, var pamanīt, ka katru gadu tiek tulkotas vai arī atkārtoti izdotas viena vai vairākas grāmatas, izņēmums ir 1987. gads, kad netika izdots neviens darbs. Situācija mainās 1993. gadā, kad izdoto un tulkoto darbu skaits strauji palielinās. Te var saskatīt jaunas iezīmes latviešu un zviedru kultūras un literatūras sakaru attīstībā. Tieši tādēļ tiek izcelts laikposms no 1980. līdz 1993. gadam, jo 1993. gadu var uzskatīt par latviešu un zviedru literāro kontaktu paplašināšanās atskaites punktu. Pārmaiņu laiks līdz ar Latvijas neatkarības iegūšanu ir sekmējis zviedru un latviešu literāro kontaktu attīstību. To varētu skaidrot arī ar zviedru rakstnieku darbu saturisko risi-nājumumu un bagātīgo izteiksmi, viņu darbos skarto problemātiku un tematiku, jo tulkojumu ienākšanas laikā šīs pazīmes bieži sasaucas ar aktualitātēm latviešu kultūrā un literatūrā. Zviedru literatūras rezonansi sekmē arī vairākas institūcijas, kas iegulda milzīgu darbu ziemeļvalstu kultūras un literatūras popularizēšanā, piemēram, Ziemeļvalstu Informācijas birojs, Ziemeļu Ministru padome, Zviedru institūts, kā arī Zviedrijas vēstniecība.

Laika periodā no 1980. līdz 1993. gadam izdotas 45 daiļliteratūras grāmatas (Selmas Lāgerlēvas "Kristus leģendas" izdotas pat divas reizes – 1990. un 1993. gadā), no tām 25 grāmatas ir pieaugušo literatūra, bet 20 – bērnu un jauniešu literatūra; četras zviedru rakstnieku grāmatas latviešu valodā ir izdotas Zviedrijā. No žanra viedokļa lielākā daļa ir garās prozas darbi – romāni, garie stāsti, tostarp vairāki piedzīvojumu, vēsturiskie un detektīvromāni; viena kamerdrāma (I. Bergmaņa "Laulības dzīves ainas"), viena balāde prozā (A. Lundkvista "Brīvā strēlnieka dzīve un nāve"), viens atmiņu tēlojums (I. Bergmaņa "Laterna Magica") un trīs dzejas grāmatas. Šajos 13 gados visvairāk tulkoti un atkārtoti publicēti klasikas darbi, piemēram, ir izdoti pieci S. Lāgerlēvas romāni, G. Frēdinga dzejas krājums, V. Mūberga romāns, nevar neminēt arī populāros un iemīļotos zviedru bērnu literatūras pārstāvjus – A. Lindgrēni (trīs darbi) un Tūvi Jānsoni (četri darbi).

Šajā laika periodā zviedru rakstnieku publicētos darbus varētu iedalīt divās grupās. Vienu grupu veido pārpublicējumi (16 darbi), kas ļauj ieraudzīt

“aizliegtās grāmatas” statusu (“Kristus leģendas”), kā arī ziemeļnieku literatūras tradīcijas (“Gesta Berlings” u.c.). Otru grupu veido jaunie tulkojumi (29), kas tiecas aktualizēt vai nu iepriekš aizliegtās tēmas (“Leģionāri”), vai arī iepazīstina ar moderno zviedru literatūru, arī bērnu literatūru. Šajā laikposmā literārā gaume vēl isti nav noskaņojusies uz zviedru literatūras postmodernisma darbu tulkošanu, tiek tulkoti un izdoti lielākoties vēsturiskie, piedzīvojumu un detektīvromāni, kā arī bērnu literatūra.

Šā laika tulkojumu apskats liecina, ka toreiz tika izdota bērnu un jauniešu literatūra ar pamācošu ievirzi vai arī pilnīgi “neitrālas grāmatas” (ar nelieliem izņēmumiem), kas neapskatīja cilvēka identitātes meklējumus, intīmās sfēras, psiholoģiskos aspektus. Tematika pamazām sāk mainīties pēc 1991. gada, kad parādās augstas raudzes darbi gan mākslinieciskās vērtības, gan aizraujošu sižetisko risinājumu ziņā.

Nedaudz citādu ainu ieskicē latviešu literatūras tulkojumi zviedru valodā. Latviešu literatūra Zviedrijā līdz šim ir bijusi gandrīz nepazīstama. Literatūras hrestomātijās, pat tajās, kuras tika publicētas 90. gadu sākumā, latviešu rakstnieki nav uzrādīti. Laika periodā no 1980. līdz 1993. gadam latviešu literatūru pārstāvēja tikai trīs latviešu dzejnieki – Vizma Belševica, Imants Ziedonis un Knuts Skujenieks.

J. Kronbergs par sava veida “sākumu” latviešu literatūras popularizēšanā Zviedrijā nosauc 1978. gadu, jo tad iznāca I. Ziedoņa epifāniju izlase “Citas lapas” (*Andra sidor*), kas reizē ir arī I. Ziedoņa pirmais tulkojums zviedru valodā. Šajā gadā iznāca arī dzejas žurnāls “Lirikas Draugs” (*Lyrikvännen*), kurā bija iekļauti 20 latviešu dzejnieku darbi un raksti par latviešu dzeju. Laikposmā no 1980. līdz 1993. gadam zviedru valodā ir tulkotas sešas latviešu rakstnieku grāmatas: 1980. gadā – V. Belševicas “Lakstīgalas infarkts” (*Näktergalarnas infarkt*), 1981. gadā – I. Ziedoņa “Bez gulbjiem un bez sniega” (*Utan svanar, utan snö*), 1986. gadā – I. Ziedoņa “Robežlinijas” (*Gränslinjer*), 1987. gadā – V. Belševicas “Laika acs” (*Tidens öga*), 1991. gadā – K. Skujenieka “Sēkla sniegā” (*Ett frö i snön*), 1992. gadā – V. Belševicas “Vienkārši milestība” (*Kärlek, helt enkelt*). 1981. gadā iznāca žurnāla “ARTES” baltiešu numurs ar latviešu dzeju.

Minētās sešas dzejas grāmatas sniedz lielāku vai mazāku apjausmu par Latviju, tās zemi, tautu un kultūru. Lielākoties jau darbu nosaukumos ir pieteikta tā dzīves pozīcija, kas valda latviešos, viņu vēlmes un noskaņas. Katru latviešu rakstnieku var uztvert kā Latvijas kultūras teksta fragmentu,

jo “..tautas valoda, ko lieto rakstnieks ir ne vien kāda rakstnieka dzīves stāsts un viņa apkārtnes mācība, bet tautas kultūras apliecinājums” [10, 140].

Kā jau minēts, tulkojumi latviešu un zviedru valodā ir literāro sakaru izpausmes veids. Šajos gados no zviedru valodas latviešu valodā tulkoja un atdzejoja Solveiga Elsberga, Ilze Kačevska, Rute Lediņa un Mudīte Treimane. Ir minama arī vēl atsevišķa tulkotāju kategorija – “rakstnieki tulkotāji”, piemēram, Juris Kronbergs un Knuts Skujenieks. Zviedru literatūras tulkošanas tradīcijas ir aizsākušas Elija Kliene un Alma Gobniece. Viņu tulkojumu varianti ir saglabājušies šī laika perioda pārpublicējumos.

Par latviešu literatūras atspoguļošanu zviedru valodā mēs esam parādā tulkotājam un dzejniekam Jurim Kronbergam – viņš ir ieguldījis milzīgu darbu gan latviešu literatūras popularizēšanā Zviedrijā, gan arī, kā jau minēts, zviedru literatūras aktualizācijā Latvijā. Viņš ir zviedru un latviešu kultūru starpnieks, kurš tulko nacionālos un vēsturiskos kodus.

Pievēršoties izdoto latviski tulkoto zviedru grāmatu apskatam, var teikt, ka gandrīz ik gadu Latvijā nāca klajā vismaz viens nozīmīgs darbs – tāds, kas arī Zviedrijā ir guvis lielu rezonansi.

1981. gadā iznāca Selmas Lāgerlēvas “Gesta Berlings” (*Gösta Berlings saga*, 1891). S. Lāgerlēva ir visvairāk tulkotā zviedru rakstniece, latviešu lasītājiem nav sveši arī viņas kopoto rakstu 15 sējumi (1937–1989) un vairākkārtējie darbu izdevumi, kas liecina par lasītāju neatslābstošu interesi. 1990. un 1993. gadā tiek atkārtoti izdotas “Kristus leģendas” (*Kristus legender*, 1904). Katoļu baznīcas kardināls Latvijā Jānis Pujāts uzsvēra: “Ja gribat vairāk uzzināt par Kristus dzīvi, lasiet S. Lāgerlēvas “Kristus leģendas”, tā ir viena no labākajām grāmatām, kas apraksta Kristus dzīvi.”

1993. gadā tiek atkārtoti izdoti četri S. Lāgerlēvas darbi. Šādu rosību varētu saistīt ar rakstnieces 135. dzimšanas dienu. Iznāk “Lēvenšēlda gredzens” (*Lövensköldska ringen*), “Morbaka” (*Mårbacka*) un “Svētā zeme” (*Det heliga landet*). Padomju laikā tika izdoti tikai tādi zviedru rakstnieces romāni kā “Gesta Berlings”, “Nilsa Holgersona brīnišķīgais ceļojums”, bet “Kristus leģendas” un tāpat arī “Morbaka” varēja iznākt tikai pēc Atmodas.

1982. gads iezīmējās ar Ingmara Bergmaņa “Laulības dzīves ainu” (*Scener ur ett äktenskap*, 1973) izdošanu. Taču vēl nozīmīgāks ir šī rakstnieka un pasauleslavenā režisora autobiogrāfiskais romāns “*Laterna Magica*” (*Laterna Magica*, 1987), kas latviešu valodā iznāca 1993. gadā. Par šo grāmatu ir bijusi tik liela interese, ka uzreiz pēc tās iznākšanas zviedru valodā tika noslēgti līgumi

par šī darba tulkošanu 24 valodās. Autors pēta attiecības ar cilvēkiem, iezīmē savu un tuvinieku raksturus, sevišķi lielu uzmanību velta mātei. Par bērniņu autors ir teicis: "Taisnību sakot, par bērniņu es domāju ar prieku un ziņkāribu. Fantāzijas un prāts dabūja barību, un es nevaru atcerēties, ka man kādreiz būtu bijis garlaicīgi." [2, 348; šeit un turpmāk tulkojums mans. – I. L.] I. Bergmaņa memuāri ir viens no nozīmīgākajiem šī laikposma izdevumiem, te parādās arī intīmas intonācijas, tekstam ir gredzenveida kompozīcija.

Zviedru literatūras popularizēšanā zīmīgs ir 1983. gads, kad K. Skujenieka atdzejojumā tika izdots Gustava Frēdinga (*Gustav Fröding*) dzejas krājums "Ģitāra un ermoņika" (*Gitarr och dragharmonika*, 1891). G. Frēdings, tāpat kā S. Lāgerlēva, ir dzimis Vermlandē, viņi ir bijuši laikabiedri. G. Frēdinga pirmais dzejoļu krājums "Ģitāra un ermoņika" debitē vienā laikā ar S. Lāgerlēvas "Gesta Berlingu". Frēdings tiek uzskatīts par vienu no vislabākajiem un pasaulē atpazīstamākajiem zviedru dzejniekiem. Viņa darbiem ir raksturīga virtuozas forma, sarežģīta ritmika un muzikalitāte, bieži mijas ritmi un mainās intonācijas. K. Skujenieks par G. Frēdingu raksta: "Paši zviedri un arī cittautu tulkošanas speciālisti uzskata Frēdingu par netulkojamu. Tas, protams, tā nav, taču no patiesības tālu nestāv. Daža laba zviedru reālija tulkojot zuda, jo dzejoļa noskaņa, kaprīzais ritms neļāva pārvērst dzejoli par komentējamu priekšmetu katalogu." [11, 116–117]

Laikposmā no 1984. līdz 1988. gadam Latvijā katru gadu iznāk tikai viena zviedru rakstnieka grāmata, reizēm arī neviena – kā 1987. gadā. Jaunu pavērsienu iezīmē 1989. gads, kad tiek publicēti četri darbi – trīs bērnu grāmatas un viens detektīvomānu krājums.

1990. gadā tika izdota Larsa Jillenstena (*Lars Gyllensten*) "Dona Žuana ēnā. Ačgārnā atmiņa. Gluži vienkārši" (*I skuggan av Don Juan, Baklänges minnen, Helt enkelt*). L. Jillenstena romāni un esejas Zviedrijā tiek augsti vērtētas. Viņš izsaka dažādus viedokļus par vienu un to pašu tēmu, pievēršas filozofiskiem jautājumiem un "mūžīgiem" sižetiem. Viens no viņa pastāvīgajiem tēliem ir Dons Žuans, balstoties uz šo tēlu, rakstnieks izveido veselu estētisku sistēmu. Romānā "Dona Žuana ēnā" rakstnieks velk paralēles starp tēlu kultūras simbolu un mūsdienām. Pats autors ir teicis, ka leģenda par Donu Žuanu ir stāsts "tieši par pagātni, optimisma un pārgalvības ēru" [2, 358]. Tas, ka Latvijā tika izdoti Larsa Jillenstena romāni un esejas, ir ļoti pozitīvs fakts, un šie tulkojumi ir nozīmīgs zviedru literatūras recepcijas segments.

1993. gads ir pārmaiņu laiks, kad zviedru literatūras popularizēšana Latvijā sasniedz savu kulmināciju. Šajā gadā iznāk četri S. Lāgerlēvas darbi, I. Bergmaņa atmiņu tēlojums "*Laterna Magica*", P.U. Enkvista romāns "*Leģionāri*", T. Jānsones trīs bērnu grāmatas, kā arī Čerstinas Jūhansones bērnu mīlestības stāsts, Marijas Grīpes bērnu grāmata un Aksela Mantes (*Axel Munthe*) "*Stāsts par Sanmikelu*" un "*Stāsti par cilvēkiem un dzīvniekiem*".

Ārstu un literātu Akselu Munti latviešu lasītāji iepazīna jau 1935. gadā, kad viņa darbi latviešu valodā tika publicēti pirmo reizi. Rakstnieks zviedru literatūras hrestomātijās gan netiek minēts, viņš ir uztverts kā izcils ārsts (1908. gadā viņš bija karalienes Viktorijas ārsts). A. Mantes grāmatas ir tulkotas no angļu valodas, kurā šie darbi ir rakstīti.

1993. gadā izdots arī nozīmīgais Jalmara Bergmaņa (*Hjalmar Bergman*) romāns "*Modes nama īpašniece*" (*Chefen fru Ingeborg*, 1924). Šis darbs ir autora smalka psiholoģiska studija un psihoanalītiski zemapziņas atklāsmes meklējumi. Romāna galvenā varone ir modes nama īpašniece Ingeborga Balzāre, kuras traģiskajā liktenī saskatāms mūsdienīgs konflikts.

Kā jau minēts, 1993. gadā klajā nāca Pēra Ulova Enkvista "*Leģionāri*" (*Legionärerna*, 1968). Šajā grāmatā ir atainoti latvieši leģionāri, kurus Zviedrijas valdība 1946. gada 25. janvārī izdeva Padomju Savienībai. Pats autors savu darbu nosaucis par reportāžu vai grāmatu. Viņš raksta, ka "...mēģinājis attēlot īstenību, cik vien labi iespējams, ka izmantojis visus līdz 1968. gadam publicētos materiālus, dokumentus, intervējis cilvēkus, kas iesaistīti šais notikumos. Rakstnieks nobeigumā atzīst, ka tomēr nav varējis iegūt pilnīgu informāciju." [7]

Trimdas latvieši Enkvistam pārmeta zināmu kreisumu, šķietamu nosliekšanos uz Maskavas pusi leģionāru traktējumā. "*Leģionāros*" ir daudz tādu vietu, kuras, maigi izsakoties, nav precīzas, bet, skarbāk runājot, – daudzi fakti gluži vienkārši neatbilst patiesībai." [8]. Līdz pat atmodas laikam "*Leģionāri*" bija aizliegta grāmata visā Austrumu blokā – gan tāpēc, ka tajā aprakstīti latviešu leģionāri, gan arī autora pozīcijas dēļ – Enkvists savā darbā pauž līdzjūtību latviešu leģionāriem, kas neapšaubāmi raksturo viņa humānismu.

1993. gadā tika izdotas 15 zviedru autoru grāmatas, kas liecināja, ka latviešu lasītāji līdz ar neatkarības iegūšanu sāk aizvien vairāk interesēties par savu kaimiņu, šajā gadījumā zviedru, literatūru un mākslu. 1991. gadā Latvijā tika nodibināts Ziemeļvalstu Informācijas birojs ar mērķi – veicināt Ziemeļvalstu kultūras ienākšanu Baltijas valstīs. Tā 90. gadu sākumā aizsākās milzīgs darbs

Ziemeļvalstu kultūras popularizēšanas jomā, tostarp arī daiļliteratūras tulkošanā, kas sekmē zviedru un latviešu savstarpēju interesi par kultūru un literatūru.

Pievēršot uzmanību latviešu darbu tulkojumiem zviedru valodā, ir būtiski uzziņāt, kā zviedru lasītājs novērtē latviešu vārda meistarus un kāda ir rezonanse kopumā.

Imanta Ziedoņa epifāniju izlasi "Citas lapas" (*Andra sidor*, 1978) zviedru prese novērtēja ļoti pozitīvi. Viens no populārākajiem zviedru laikrakstiem "*Svenska Dagbladet*" nosauca I. Ziedoņa grāmatas izdošanu zviedru valodā par apsveicamu iesākumu. Tāpēc nebija nekāds pārsteigums, ka 1981. gadā kļājā nāca I. Ziedoņa dzejoļu izlase "Bez gulbjiem un bez sniega" (*Utan svanar, utan snö*).

Zviedri atzīst, ka folklorā ir centrālais elements latviešu un lietuviešu literatūrā jau kopš 16. gadsimta beigām. Tādēļ zviedru presē tiek akcentēts: I. Ziedoņa daiļradē ir "daudz folkloras elementu tajā var izsekot modernās dzejas asociāciju tīklam un tam, kā tas ir saistīts ar tautas kopējo kultūru.. Savā dzejā I. Ziedonis ir pārvietojies no valodas kritikas caur centrālo liriku līdz intīmai vienotībai ar tautasdziesmu." [6]

1986. gadā tika izdots I. Ziedoņa darbs "Robežlīnijas" (*Gränslinjer*). Zviedriem iespējas iepazīt I. Ziedoni ir bijuši labākas nekā citiem rietumeiropiešiem, jo šī bija jau trešā dzejnieka grāmata Zviedrijā. Varbūt arī tāpēc presē ieskanas aizvien atšķirīgāki spriedumi par latviešu dzejnieka daiļradi – no pilnīgi pozitīviem līdz samērā negatīviem. "*Dagens Nyheter*" par rakstnieka epifānijām raksta: "...šīs prozas dzeja padara I. Ziedoni par nozīmīgu un svarīgu dzejnieku arī zviedru valodā." [4].

Bjērns Gunarsons savā rakstā "Zemnieka dzeja un modernisms" uzsver: "...I. Ziedonim ir brīnumaina spēja parādīt maģiski skaistas vietas." [3]

Taču par krājumu "Robežlīnijas" ir izteiktas arī citādākas domas: "...man ir grūti saskatīt I. Ziedoni lielu vai arī patiesi iespaidīgu dzejnieku. Tas, ka viņš ir simpātisks un humoristisks, izriet no tulkojuma, bet mums nav zināmas latviešu tautas dziesmu nianšes, kas, šķiet, ir tik svarīgas, lai saprastu dzejoļu lielo nozīmi.. Dzeja izceļas ar savu folkloru un šarmantu eksotiku, bet tā nav nekas vairāk, kā savas latviešu zemnieku kultūras pielūgums." [9]

Raksta autors atzīst: ar latviešu folkloru piesātinātajai I. Ziedoņa lirikai, lai tā zviedru lasītājam būtu saprotama, ir nepieciešami papildu komentāri.

Zviedru lasītājam ir labi pazīstams Vizmas Belševicas vārds. No latviešu rakstniekiem viņa ir tulkota visvairāk. V. Belševica tiek uzskatīta par vienu no

nozīmīgākajām mūsdienu lirikēm. Laikposmā no 1980. līdz 1993. gadam Zviedrijā izdoti trīs V. Belševicas darbi. 1980. gadā nāca klajā dzejoļu izlase "Lakstīgalas infarkts" (*Näktergalarnas infarkt*). Vairāki laikraksti publicēja pozitīvas recenzijas par šo krājumu, atzīmējot arī augstvērtīgo tulkojumu, ko veicis dzejnieks un atdzejotājs Juris Kronbergs.

"*Östersunds Posten*" rakstīja: "Viņas dzeja ļoti saistošā veidā ir noslēpumainības un dzīvīguma piesātināta." [1]

Savukārt Rojs Isaksons rakstā "Sirdsapziņas balss" atzīmē: "Es lasīju "Lakstīgalas infarktu" pacilāts un aizkustināts.. Būdams rakstnieks, jūties pazemīgs kolēģes priekšā, kura pārvalda savus izteiksmes līdzekļus un kurai ir dzīvas radīšanas tradīcijas.." [6]

1991. gadā iznāca V. Belševicas dzejoļu krājums "Laika acs" (*Tidens öga*), bet jau nākamajā gadā tam sekoja trešais viņas krājums zviedru valodā "Vienkārši mīlestība" (*Kärlek, helt enkelt*). Zviedru dzejniece Birgita Trociga (*Birgitta Trotzig*) rakstīja par V. Belševicas patiesumu. Pērs Vestbergs, kurš Tomasa Transtrēma balvas pasniegšanas laikā teica runu, akcentēja: "Viņas mīlestības dzeja ir visjaukākais, ko es kādreiz esmu lasījis." [14]

1991. gadā zviedru valodā iznāca Knuta Skujenieka dzejoļu krājums "Sēkla sniegā" (*Ett frö i snön*). Šī autora dzejā būtisks motīvs ir dzīve starp pagātni un nākotni, starp atmiņām un cerību. Viņš paplašina savas dzejas robežas, ievīdams tajā personīgās dzīves fragmentus un liecības, izgaismodams sabiedrības kultūras un vēstures attīstību. Pērs Vestbergs raksta par K. Skujenīeku: "Lasot viņa dzeju, es varu sajust austrumu valsts skumjas un augstsirdību, un tās spēcīgo, bet reizē arī izkļiedēto enerģijas krājumu. Viņam Latvija ir īpaša kategorija, bet Eiropai tā ir tikai nomales province." [Turpat] Kritiķis arī atzīst, ka "K. Skujenieka dzeja ir grūti tulkojama no valodas, kurai vēja un bezvēja puse nav tāda kā Zviedrijā." Kādā citā publikācijā Gēteborgas laikrakstā K. Skujenieks nodēvēts par "nenogurdināmu un lipīgu latviešu pieredzes fiksētāju" [5]. Savukārt laikraksts "Expressen" uzsver, ka "K. Skujenieks, bez šaubām, ir augstākā ranga dzejnieks, kura gudrība padara dzeju vieglāku, saprotamāku un kustīgāku" [13].

Aplūkojot zviedru laikrakstos publicētās recenzijas par latviešu dzejnieku darbiem, varētu teikt, ka Zviedrijā latviešu literatūra izraisa lielu interesi. Zviedru preses izdevumi ir augstu novērtējuši mūsu dzejnieku devumu, kas ir ļoti svarīgi, ņemot vērā faktu, ka Zviedrija ir viena no tām valstīm, kur presi lasa visvairāk.

Zviedru lasītājs uzskata, ka ir gandrīz neiespējami lasīt latviešu rakstnieku dzeju, nedomājot par okupantiem, vāciešiem un krieviem, deportācijām, nodevībām, par cīņu, lai glābtu valodu un kultūru, kas turpināja dzīvot svešumā – Zviedrijā, Vācijā, Kanādā, ASV.

Aplūkojot latviešu un zviedru literāros kontaktus ir jāteic, ka tie bijuši abpusēji, neraugoties uz to, ka zviedru lasītājam ir bijusi iespēja iepazīties tikai ar trim latviešu dzejniekiem.

Nobeigumā centīšos atsegt galvenos iemeslus, kādēļ latviešu literatūra tik lēni ienāk Zviedrijā un kādēļ zviedru literatūra samērā maz tikusi tulkota un izdota 80. gados, bet 90. gadu sākumā situācija krasi mainījās. Viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ latviešu literatūra salīdzinoši maz tulkota zviedru valodā, ir tulkotāju trūkums. Sava loma ir arī zviedru lasītāja lasīšanas tradīcijām. Zviedru lasītājs ir vairāk orientēts uz angļu un amerikāņu literatūru, pat vācu, franču, dāņu, norvēģu un somu literatūrai ir samērā grūti ienākt zviedru literatūras telpā – arī tādā gadījumā, ja daiļdarbs ir izraisījis plašu rezonansi savā nacionālajā literatūrā. Kā trešo iemeslu var minēt Latvijas valsts, tās kultūras un literatūras atpazīstamību. Latvija, kas pārskatā aplūkotajā laikposmā bija iekļauta Padomju Savienības sastāvā, bija maz pazīstama zeme, zviedru lasītājam tās literatūra un kultūra praktiski nebija zināma. Pēc tam, kad Latvija atguva neatkarību, zviedri sāka vairāk interesēties gan par pašu valsti, gan par tās literatūru, tādēļ arī vērojama tendence, ka latviešu literatūras tulkojumu skaits pamazām palielinās.

80. gados latviešu un zviedru literāro kontaktu attīstību, tāpat kā citus tā laika kultūras procesus, noteica galvenokārt sabiedriski politiski apstākļi. Zviedru literatūras tulkotāji ne vienmēr varēja izvēlēties tulkošanai sev tīkamus darbus. Izvēle notika izdevniecībās, ņemot vērā dažnedažādus apsvērumus, tostarp arī sabiedriski politisko situāciju valstī, cenzūru un attiecīgās literatūras pieprasījumu tautā. Tika tulkoti un atkārtoti izdoti "neitrāli darbi" – bērnu literatūra, piedzīvojumu, vēsturiskie romāni (piemēram, par dzīvi 17. un 18. gadsimtā) un detektīvromāni. Darbus mazāk vērtēja pēc to mākslinieciskās kvalitātes, vairāk – pēc atbilstības padomju laika ideoloģiskajām nostādnēm. Nevar apgalvot, ka daudzi darbi bijuši Zviedrijā margināli, ne viens vien no tiem ir izraisījis rezonansi Zviedrijā un arī citās valstīs, tomēr īpaši daudz tādu grāmatu, kuras ir populāras gan Zviedrijā, gan arī ārzemes, Latvijā tika izdotas 1993. gadā, t.i., jau neatkarīgās Latvijas laikā.

Ļoti būtiska ir arī tulkotāju problēma, jo analizētajā laikposmā tulku sastāvs principā nebija mainījies. Jaunā tulkotāju paaudze sāka ienākt tikai 90. gadu otrajā pusē.

Zviedru literatūras recepcija Latvijā no 1980. līdz 1993. gadam, kā arī latviešu literatūras recepcija Zviedrijā ir interesanta parādība. No vienas puses, varētu likties, ka šie 13 gadi ir īss un nenozīmīgs laikposms, tomēr tie atspoguļo mūsu sabiedrības kultūras procesu attīstības kopsakarības. Aplūkojot to zviedru literatūras klāstu, kas latviešu valodā tulkota pēc 90. gadu vidus, var atzīmēt, ka pēdējo desmit gadu laikā tulkojumu skaits ir strauji audzis. Zviedru daiļliteratūras tulkojumu parādīšanos un samērā lielo īpatsvaru Latvijā publicētajā ārzemju literatūrā veicina vairāku zviedru institūciju, piemēram, Zviedru institūta, Ziemeļu Ministru padomes un Zviedrijas vēstniecības atbalsts finansiālā un publicitātes ziņā. Ar 1993. gadu aizsākās jauns posms latviešu un zviedru literāro kontaktu attīstībā. Arī zviedru lasītājam kopš 90. gadiem ir aizvien lielākas iespējas iepazīties ar latviešu literatūras devumu.

Literatūra

1. Bergqvist, U. Förnekar inte skröplighet. *Östersunds Posten*. 1980, 23. april, s. 6.
2. Edqvist, S.-G. och I. Söderblom. *Svenska författare*. Borés : Almqvist Wiksell, 1998, 432 s.
3. Gunnarsson, B. Bondedikt och modernism. *Göteborgs Posten*. 1986, 26. maj, s. 4.
4. Gustafsson, M. Dikter som tar färg är nödvändigheten. *Dagens Nyheter*. 1986, 9. maj, s. 4.
5. Hammenskog, J. Befriande sensuelt. *Göteborgs Posten*. 1991, 27. juni, s. 4.
6. Isaksson, R. Sanningen och ursprunget. *Smålandsposten*. 1991, 6. februari, s. 10.
7. Kangars, K. Ar viņiem toreiz vēsture spēlējās. *Diena*. 1993, 23. dec., 4. lpp.
8. Pētersone, V. Par zviedru un baltiešu traģēdiju. *Diena*. 1993, 4. dec., 3. lpp.
9. Olofsson, T. Underfundig lett. *Svenska Dagbladet*. 1986, 1. augusti, s. 10.
10. Ruņģe, V. un A. Ruņģis. Par rakstīšanu latviski un latviski uzrakstītā tulkošana. *Karogs*. Nr. 2, 1990, 140. lpp
11. Skujenieks, K. Grām.: Frēdings, G. *Ģitāra un ermoņika*. Rīga : Liesma, 1983, 120 lpp.

12. Stepiņš, L. *Latviešu un zviedru literārie sakari*. Rīga : Zinātne, 1983, 168 lpp.
13. Strömberg, R. Sol, som en gul, förgrēten glödlampa. *Expressen*. 1991, 21. maj, s. 7.
14. Wästberg, P. Mitt land är litet som ett storkbo. *Dagens Nyheter*. 1998, 5. december, s. 3.

Ilona Ļaha
**Translations of the Latvian and
Swedish Belleslettres (1980–1993)**

Summary

Referring to the translation of the Swedish literature from 1980 by 1993 the statistic data demonstrate that every year about three literary works were translated or published repeatedly. The situation changed in the year 1993 when the number of literary works published and translated quintupled. "Neutral works" were translated and republished – children's literature, adventure, historical (e.g. the 17th and 18th centuries) and detective novels. Swedish readers are not well aware of the Latvian literature. In the above-mentioned period of the time there were the literary works by the following Latvian writers: Imants Ziedonis, Vizma Belševica and Knuts Skujenieks published.